

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
UTI
UPSALA LÄN
TILL
KONGL. MAJ:T
I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE
F E M Å R S - B E R Ä T T E L S E ,
FÖR ÅREN 1833, 1834, 1835, 1836 OCH 1837.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS J. A. WALLDÉN,
1840.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Upsala Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse, För Åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
UTI
UPSALA LÄN
TILL
KONGL. MAJ:T
I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE
FEM ÅRS - BERÄTTELSE,
FÖR ÅREN 1833, 1834, 1835, 1836 OCH 1837.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS J. A. WALLDÉN,
1840.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1:o Allmän beskaffenhet.....	3.
2:o Invånare.....	4.
Mantalsskrifne.....	4.
Mantalsfria.....	4.
3:o Näringar.....	5.
Jordbruket.....	5.
Bergsrörelse.....	12.
Stångjernssmide.....	15.
Manufactur-tillverkning.....	15.
Binäringar.....	16.
4:o Politisk Författning.....	20.
Statsbidrag.....	21.
Roteringsen.....	23.
Staden Upsala.....	28.
Mantalsskrifne.....	29.
Mantalsfria.....	29.
Staden Enköping.....	32.
Mantalsskrifna.....	32.
Mantalsfria.....	32.

Underdånigst åberopas de af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, åren 1822 och 1828, afgifna Berättelser om Upsala Läns tillstånd i Economiskt och Statistiskt afseende, för så vidt dessa röra Länets allmänna natur-beskaffenhet, hvilken under den sedermera förflutna tid icke någon förändring undergått.

De betydligaste företag till förbättrande af Landets naturliga beskaffenhet äro: de af omkring 2,000 tunnland fruktbar, men vattendränkt och frost-alstrande jord bestående så kallade Bälunge Mossars, i Bälunge Socken, nära Upsala, utdikning och uppodling, som beslöts vid ett i Augusti månad 1837 af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande på stället hållet sammanträde med de många Hemmans-innehafvare, emellan hvilka Mossarne äro fördelade, och hvilken utdikning sedermera fortgått, men icke ännu hunnit till slut bringas; den äfvenledes ganska vidlyftiga så kallade Söder Wissjö Mossars, i Björklinge Socken, af Sätuna, Sandbro och Närlinge Sätessgårdars ägare beslutade uppodling, hvilken innevarande år tagit sin början, och den i Elfskarlehy Socken belägna så kallade Bo-sjöns uttappande och förvandling i fruktbarande mark, hvar till Löjtnanten vid Kongl. Maj:ts Uplands Regemente J. A. Sundmark i behörig ordning beredt sig rättighet, och den han jemväl redan börjat. Dessutom hafva ny-odlingar, hvar för sig af mindre vidd, under åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837 ägt rum, till en jordvidd af 2,865 $\frac{1}{2}$ tunnland, hvaraf likväl största delen blifvit åter igenlagd till ängsmark.

Uppmuddringen af Enköpings å, på Kongl. Maj:ts och Kronans samt Stadens gemensamma kostnad, har fortgått och blifvit fulländad, så att detta igengrodda och knappt för de aldri minsta farkoster tillgängliga vattendrag nu begagnas af Ångfartyg och seglande Fartyg ända upp till Staden. Likaledes har, på Upsala Stads Hamn- och Grundpenningss-Cassas bekostnad, Upsala Å inom Stadens område blifvit under åren från och med 1835 upprensad och fördjupad samt en ny Hamnbyggnad anlagd, så att Ångfartyg och större seglande Mälare-fartyg nu kunna lasta och lossa vida närmare Stadens medelpunkt än förr. Å Landet hafva årliga upp-

rensningar skett af de vattendrag, som uppgifvits vara i behof deraf; och äro, under dessa 5 år, 8,003 dagsverken på dessa angelägna arbeten använda.

2:o *Invånare.*

Enligt Mantals-Längderne uppgick Folkmängden vid 1837 års slut till 84,280 personer. Enligt Nativitets- och Mortalitetstabellerne utgjorde den deremot vid samma tid ett antal af 85,192. Af förstnämnde antal voro:

Mantalsskrifne:

Mankön	22,124	
Qvinkön	25,731	47,855.

Mantalsfria:

Mankön	17,385	
Qvinkön	19,040	36,425.

Sedan år 1832 skulle således Länets hafva ökat sin befolkning, efter den förra uppgiften med 2,937 personer, och enligt den sednare med 3,849, emedan populationen, vid 1833 års början, enligt Mantals-Längderne endast var 81,343 personer. Af förstnämnde antal voro enligt samma Längder 78,102 personer tillhöriga Länets 86 Lands-Församlingar samt 6,178 dess 2:ne Städer.

I Gudsfruktan, laglydnad, oskrymtad vördnad för Konungen och kärlek till Fäderneslandet stå Länets invånare icke efter sina medborgare i andra provinser. Deras lynne är allvarsamt och, genom barndomens vanor och uppfostran, stämmt till ovilja emot ansträngd sysselsättning, omtanka och verksamhet. I skogsbygderne är dock folket vida mera arbetsamt och hårdigt, än på det bördiga slättlandet. För binäringar och slöjder saknar Upländningen håg; hans mästa tid upptages af åkerbruket om sommaren och körslor under vintern. Om också med skälig säkerhet får antagas, att Allmogens uppmärksamhet, under de sednare åren mera än förr, fäst sig derpå, att Ladugårdsskötseln äger stort värde, så är dock visst, att af denna skötsel ännu icke på långt när upphemtas all den inkomst, som den med omsorgsfull vård borde och skulle gifva. Grofva brott inträffa icke mycket ofta, men smärre tjufnader äro deremot ingalunda ovanliga inom den obildade folk-classen och hafva på de sednare tiderna icke obetydligt

tilltaga. Dryckenskapslasten är, åtminstone på många trakter af Länets, bestämdt i aftagande, hvartill, jemte andra omständigheter, Kongl. Maj:ts och Rikets Ständers år 1835 utfärdade Författning, som något inskränkt den så kallade husbehofs-bränvinsbränningen, hufvudsakligen verkat, helst bränvinspannornas antal sedan samma år förminskats så, att detta, som år 1834 utgjorde 5,168 stycken, för år 1837 nedgått till 4,301, under det att beskattningen ökats från 13,553 R:dr 44 sk. 11 r:st. till 19,327 R:dr 34 sk. 8 r:st. Banco, hvarvid ock bör anmärkas, att ganska få större brännerier numera finnas inom Länets och att de flesta bland ofvannämnde pannor äro små.

Emedan Allmogens näringsflit ännu uteslutande egnas åt åkerbruket, och Allmogen derjemte hårdt fasthänger vid den från förfädren ärfda jordbruksmethod, hvilken oftast förmådde gifva tarfligt bröd åt ett tarfligare släkte, men icke mäktar af den bördiga jorden framkalla en så rik afkastning, som erfordras för tillfredsställandet af alla de behof, vid hvilka äfven Allmogen allt mera vant sig, följer deraf, att dennas välstånd och bergning vacklar med skördarnes olika utslag, höjes ögonblickligt af ett godt år och nedsänkes svårt af ett mindre gynnsamt. Så synes ock detta välstånd bland den sjelfägande Allmogen hafva något aftagit efter 1837 års ofördelaktiga äring; och detta måste i ännu högre grad inträffa med det stora antal deribland, som brukar andras jord.

Ett karl-dagsverke betalas nu vanligen med 32 sk. Banco; ett qvinno-dagsverke med hälften deraf. De Lagstadda tjenstehjonen äro dyrlegda, så att deruti och äfven flerstädes, uti deras lättsinnighet, sjelfsväld och arbetströghet, ligger ett betydligt hinder emot jordbrukets förkofran. Förtidiga äktenskap och egna bosättningar, utan andra tillgångar för lifsbergning, än de som kunna hemtas från tillfällig arbetsförtjenst, verka denna dyrlhet; äfvensom Hufvudstadens nära granskap ansenligt bidrager att, genom utflyttningar, minska tillgången på dugliga arbetare.

3:o *Näringar.*

Jordbruket är i denna ort öfverallt, med få undantag, på det sätt inrättadt, att åkern består af tvänne lika stora afdelningar, eller såkallade år-vägar, hvaraf den ena hälften årligen hvilar, eller, såsom det heter, ligger i träde, och hufvudsakligen genom körning tvänne gånger (någon gång flere, i mån af omtänka och verksamhet) med såkallad trädstock, eller Årder, mera sällan med Plog, beredes till nästa års skörd, under det att den

andra hälften är besädd med Höst-Råg, Korn och något Hvete. De mest brukliga säde-slagen äro Råg och Korn. Hvete, som ock fordrar ett mycket omsorgsfullt bruk, jemte rik jord, begagnas till utsäde vida mindre af Allmogen än af Ståndspersoner, men af dessa nu mera än fordom. Blandsäd, Hafra och något litet Vicker säs egentligen och mest på nyplöjen. Ärtor, Rofvor, litet Bönor, och stundom äfven Potäter, intaga en liten afskild del af trädesslågerna. Sädesslagens proportion till hvarandra är olika, allt efter jordmånenas olika beskaffenhet. På slättbygden har åkern vanligtvis lera, och mångenstädes mangel, till botten. Det torde kunna antagas, att der nu utsås 24/52 Råg, 25/52 Korn och Blandkorn samt 3/52 Hvete. På den svagare jorden säs deremot mera Råg och mindre Korn; för Hvete är denna otjenlig. Af Lin odlas alltför litet, ehuru ganska tjenlig jordmån dertill finnes, serdeles i nordliga delen af Länets. Hampa ses ännu mera sällan. Humleplanteringen har, i sednare åren, ganska mycket förminskats. Deremot tyckes trädplanteringen och trädgårdsskötseln göra framsteg, ehuru fruktträden, äfvensom unga träd i allmänhet, ännu oftast äro föremål för våldsamt okynne och fördom.

Sädesproductionen är mera än tillräcklig för Länets invånares eget lifsuppehälle, och har under de sednare åren märkbart stigit. Det verkliga förhållandet med Länets eget behof i detta afseende torde man komma nära nog, då det antages, att hvarje af de i Länets skattskrifne 22,124 män consumerar 6 kappar Hvete, 2 tunnor Råg, 1 1/2 tunna Korn och 2 kappar Ärtor; att, af de skattskrifna 25,731 qvinnor, hvaradera behöfver 4 kappar Hvete, 1 1/2 tunna Råg, 1 tunna Korn och 2 kappar Ärtor; att för hvaradera af de Mantalsfria 36,425 personer af bägge könen åtgå 3 kappar Hvete, 1 tunna Råg, 1 tunna Korn och 1 1/2 kappar Ärtor, samt att 12 kannor Brännvin årligen förtäras af hvarje mantalsskrifven person, hvilka 12 kannor kunna erhållas af 1/2 tunna Korn och 1 1/2 tunna Potates. Enär nu afkastningen af det i bägge Tabellerne visserligen icke för högt upptagna utsäde, 3,008 tunnor Hvete, 24,017 tunnor Råg, 21,002 tunnor Korn, 3,117 tunnor Hafra, 4,593 tunnor Blandsäd, 1,416 tunnor Ärtor och 16,951 tunnor Potates, med uteslutande af bråk, upptages att vara, hvad som i medeltal med säkerhet kan påräknas, nemligen: 7:de kornet så väl af Hvete, Korn, Blandkorn och Potäter, som ock skäligen af Råg, samt 6:te kornet af Hafra och Ärtor, hvarifrån likväl utsädets belopp måste afgå, och den således uppgår till behållna 18,048 tunnor Hvete, 144,102 tunnor Råg, 131,952 tunnor Korn, 15,585 tunnor Hafra, 27,558 tunnor Blandkorn, 7,080 tunnor Ärtor och 101,706 tunnor Potäter, samt då derifrån

drages hvad, enligt ofvanstående calcul, åtgår till brödföda, dricka och bränvin, nemligen 10,779 tunnor Hvete, 119,269 tunnor Råg, 119,269 tunnor Korn, 4,697 tunnor Ärtor och 71,782 tunnor Potates, vinner man, approximative, den upplysning, att Länets kan anses, utom hvad för dess invånarens eget husbehof ågär in natura, äga årligen till försäljning m. m. 7,269 tunnor Hvete, 24,833 tunnor Råg, 12,683 tunnor Korn, 15,585 tunnor Hafra, 27,558 tunnor Blandsäd, 2,383 tunnor Ärtor och 29,924 tunnor Potates, af hvilken sistnämnda växt dock blott en ringa del försäljes, emedan den användes af producenterne sjelfve till föda och till kreaturs utfodring samt äfven till bränvinsbränning. Härvid torde böra anmärkas, att totala Utsädes-beloppet af Hvete, Råg, Korn, Blandsäd, Hafra och Ärtor, som uti en den 8:de November 1816 till Kongl. Maj:st af dess Befallningshafvande afgifven underdånig berättelse uppgifves till 52,560 tunnor, men nu, enligt Tabellerne, utgör 58 143 tunnor, hvilket sistnämnda belopp ingalunda är för högt uppgifvet, således ökats med 5,583 tunnor, samt särskildt, att odlingen af Potäter sedan den tiden utomordentligt framskridit, emedan utsädet af denna växt, som i samma underdåniga berättelse upptages högst till 5,000 tunnor, numera utgör minst 16,951 tunnor, och således vida mera än tredubblats.

Endast några större Possessionater begagna sånings-machiner och jordbruksredskap af ny och förbättrad uppfinning. Allmogen nyttjar, utan förändring, dem som förfäddren efter sig lemnat. Tröskmachiner hafva dock blifvit allmänna, och användas numera af ganska många bland Allmogen. Deras antal ökas årligen. På den fruktbara slättbygden begagnas nästan all jord till sädes-production, så att det menligaste missförhållande emellan den i bruk varande åkervidd och foder-tillgången är rådande, hvaraf följer, att åkern blott ganska sällan och i ganska otillräcklig mån erhåller gödning. Med den svaga afkastning jorden, under en så oriktig behandling, lemnar, är likväl Allmogen, under sin obekantskap med en rationel och i allo väl genomtänkt jordbruksmethods rika förmåner, nöjd, och att den kan anorledes än någon gång genom särdeles gynnsamma naturförhållanden förhöjas, tror icke den obildade jordbrukaren, så vida han icke, i längre tid, med egna ögon åsett det. Ståndspersoner, med bättre upplysning, hämta vida större afkomst af sin jord. Verkliga jordbruks-förbättringar blifva årligen flere: och redan ser man vaxelbruket i full och förmånlig gång på åtskilliga större egendomar i orten. Årligen beredes tillfälle för ett visst antal Bondsöner, att öfver Sommaren vistas i Dahlarne och taga fullkomlig

känedom om det bättre jordbrukssätt, som i trakterne omkring Hedemora och Fahlun idkas. Tvänne Bondsöner hafva ock vunnit platser såsom Rät-tare-Läringar vid Landtbruks-Institutet på det härifrån alltför aflägsna De-geberg. Att således jordbruket under de sednare åren skridit framåt, fast-än (i anseende till Allmogens förtroende för sina ärfda vanor och sin min-dre verksamhetsförmåga) med små steg, kan ingalunda betvillas. I de trakter af Länets, der skog finnes, är ock förhållandet emellan åker- och ängsmarken vida bättre än på slättbygden. De naturliga ängarnes afkast-ning är ganska svag och osäker, emedan de sakna fullt ändamålsenlig sköt-sel, och äfven händer ofta, att fodertillgångarne, i stället för att komma åkerbruket till godo, införas till Städerne och bortsäljas, för att vinna en ögonblicklig penninge-inkomst. De förståndigare bland Allmogen göra dock hedrande undantag jemväl från detta förhållande, och man ser således, i vissa trakter, ofta ängsplöjningar och Timothei-land, fastän hvar för sig af mindre vidd, emedan man icke kan umbära det kreatursbete, som genom dem lider intrång. Betesmarkerne äro på slättbygden högst inskränkta, svaga och ovärdade, men i skogs-orterne tillräckliga. Stallfodring är icke bruklig. Allmogens dragare och boskapskreatur äro små och svaga, ty fle-re underhållas än som kunna underhållas *väl*, och dragarne blifva förr be-gagnade till ansträngdt arbete, än deras kroppsbildning och styrka äro fullt utvecklade. Häst-afvelns förbättring fortgår likväl. Inom Länets äro 5 Rusthålls-Nummer vid Kongl. Lif-Regementets Dragon-Corps vacante, för hvilka ägarne underhålla Esqvadrons-Hingstar. Några beskällare från Ströms-holms Stuteri äro ock placerade på Upsala Universitets Ridstall; och ge-nom betäckningar af desse har den ädlare Hästracen under 5 år vunnit en tillökning med 248 töl. Till boskapsracens förbättrande skedde, år 1837, af åtskilliga större Possessionater, en införskrifning till Länets af 45 stycken Tjurar och Kokkreatur från Jutland i Danmark. I Länets finnas ock trenne större Schafflerier för finulliga Får, vid egendomarne Hallqvad, Frötuna och Haga.

Blott i obetydliga quantiteter införas mjölk och smör till Städerne för att säljas. Det mästa af Ladugårdsproducterne erfordras ännu för Landt-mannens eget husbehof. Större kreatur föryttas icke i betydlig mängd of-tare, än serdeles svår foderbrist tvingar dertill. Hästar inköpas årligen flere än som försäljas. Kalfvar och andra småkreatur äro således de enda väsendtliga afsättningsproducter; och då man kan antaga, att endast $\frac{1}{3}$ af jordbrukarne hafva sådane producter att aflåta, torde, approximative, kunna

kunna beräknas, att af de i Tabellerne för Landet omförmälda 13,510 stycken ungboskaps-kreatur eller Kalfvar, à 62/3 R:dr, 59,693 stycken Får à 3 R:dr, 30,615 stycken Svin à 6 R:dr och 198 stycken Getter à 2 R:dr 24 sk., kan 1/9 föryttras, eller 1,501 stycken Kalfvar, 6,632 stycken Får, 3,401 stycken Svin och 22 stycken Getter, för tillhopa 50,363 2/3 R:dr B:co. Gäss, Ankor, Kycklingar och Ägg m. m. torde kunna gifva en inkomst-summa för hela Länets af omkring 12,000 R:dr B:co, hvarigenom Ladugårds-afkastningens hela försäljnings-summa, lika fördelad, blefve för hvarje Hemman i Länets vid pass 17 R:dr B:co. Om man åter i penningar beräknar Landtmannens husbehofsgagn af Ladugårdarne och antager afkomsten af en Ko, värd 20 R:dr, till 50 procent, af ett Får till 50 procent, af ett Svin till 10 procent och af en Get till 25 procent, så uppkommer, enligt Tabellen för Landet, en summa af 394,632 R:dr B:co, som, utskiftad lika på Länets 3,547 25/96 förmedlade Mantal, utgör för hvarje, enär de derå anlagda Torp och Lägenheter också inbegripas, ett årligt värdebelopp af vid pass 111 R:dr B:co. Vinsten af Hästar och Oxar måste föras till åkerbrukets afkastning och deruti inbegripas. Allmogens uppmärksamhet på nödvändigheten af Ladugårdsskötselns allvarliga förbättring, är, genom årliga premiers utdelande i flere trakter af Länets, underhållen. En sådan förbättring börjar och visa sig, fastän dess fortgång är långsam, emedan den måste grundas på goda fodertillgångars förökning; men äfven i detta afseende äro åtgärder vidtagne, hvilka här nedan i underdånighet omförmälas. Utöfning och fördelaktig afsättning på afkastningen har Ladugårdsskötseln en både säker och naturlig uppmuntran. Boskapssjukdom, af allmänare beskaffenhet, har icke varit gängse under dessa år. Bränvinsbränningsförbud har ägt rum under en del af år 1835. Allmänt anser man ännu sådane förbud verka menligt på Ladugårdsskötseln, och följaktligen äfven på åkerbruket. Merendels emottagas de derföre högst ogera af den jordbrukande Allmänheten, och skäl saknas icke heller att önska en sådan förändring i lagstiftningen härom, att den skadliga ovisshet om sin rätt, som jordbrukaren nu måste vidkännas, under ett tillstånd af vacklande emellan nästan oinskränkt bränvinsbrännings-frihet och ännu mera ovilkorligt tvång, må upphöra, i det den lemna rum för en tryggad rätt, att samma frihet, måttligen och inskränkt, på vissa tjenligt valda tider, utöfva, under erläggande af en beskattning, som fullt motsvarar denna farliga binärings visserligen icke med rätta så högt värderade gagn.

I Bro, Håbo, Hagunda, Ulleråkers, Bälings, Rasbo, Norunda, Örby-Landsh. i Upsala Län Femårs-Berättelse.

hus och Olands Härader samt Dannemora och Leufsta Tingslag finnas mer och mindre vidsträckta skogar under enskildt ägo, hvilka dock ärligen starkt tillitas. De bestå till största delen af Tall och Gran. Löfträd äro mindre talrika, och Eken uppnår sin växtgräns på de talrika Holmar i Dahlelfven, emellan Söderforss Ankar-Bruk och Elfkarleby namnkunniga vattenfall, som bilda Upsala Läns gräns emot Gestrikland. De flesta enskildta skogar äro numera storskiftade emellan delägarne. Vården derom besörjes med stor uppmärksamhet och omtänka af Bruks- och Bergverks-ägare, men är för öfrigt ännu ganska bristfull; hvarföre ock framtiden hotar med kännbar skogsbrist. Mogen skog blifver allt mera sällsynt. Föreställningen att *skogen växer för alla*, och att ett slags gemensamhet för alla i rättigheten till skogstågt äger rum, qvarstår från forna tider, till allvarligt bearbetande både af uppfostraren och lagstiftaren. Ehuru större slätter visa sig i denna ort, än i något annat Svenskt Landskap, med undantag af Skåne och Westergöthland, och ehuru Landet är så bebyggt, att dess befolkning utgör ungefär 1,870 personer på hvarje qvadratmil, är likväl skogsmarken, eller åtminstone den ödeliggande marken, ännu i den grad öfvervägande, att den odiade jordvidden kan anses förhålla sig till den obrukade såsom 1 till 4, emedan åkerjorden skäligen kan antagas till 7 och ängsmarken till $4\frac{3}{8}$ qvadrat-mil, eller tillhoppa $11\frac{3}{8}$ sådana mil, hvaremot den ouppodlade jordrymden är $34\frac{1}{8}$ qvadrat-mil, hvaraf berg och vatten icke upptaga betydlig del.

Kronan tillhöriga skogar äro, numera, Parkerna Åsen, Sunnersta, Lilla Djurgården, Ramningshult. Högsbogen och Tierp, utgörande tillsammans 5,193 tunnlands 22 kapplands vidd. Dessa Kronoparker, tillika med Härads-Allmänningarne, vårdas af en Öfver-Jägmästare, tvänne Öfver-Jägare samt fem Under-Jägare, hvilka, enligt en den 19 Mars 1836 af Kongl. Maj:t i Näder fastställd Stat, böra tillsammans aflönas med en summa af 2,400 R:dr Banco, inberäknad afkomsten af Under-Jägarne boställen, men af hvilken summa hittills endast 1,826 R:dr 32 sk. B:co utgått, i brist på tillgångar. Dessutom äro 22 Skogvaktare anställda vid bevakningen af Härads-Allmänningarne; varande dessas inkomster beräknade att utgöra 66 R:dr 32 sk. B:co för hvardera, bestående i afkomsten af deras boställen samt 20 tunnor spannmål och 45 R:dr i indelningsräntor och dessutom, till fullnad i summan, contant aflöning af Häraderne, medelst en öfverenskommen afgift af, per medium, 8 sk. Banco för hvarje utsynadt lass virke. Indelningsräntorne komma dock, så fort andra tillgångar till lönerne hinna beredas, att till Skogsplanterings-Cassan indragas.

Härads-Allmänningarne äro 18 stycken, då tvänne små Holmar i Mälaren, nemligen Ekskär och Tjärskär, serskildt upptagas. De öfriga benämnas Bro, Håbo, Hammaren, Sneden, Hornö, Thorsviudd, Röllingen, Bast-Lagnö, Lagunda, Hagunda, Ulleråker, Bälinge, Norunda, Tierps södra, Olands och Rasbo Allmänningar. Alla dessa Allmänningar, såväl som Kronoparkerne, äro i sednare åren afmätta af Landtmätare och hafva befunnits innehålla tillsammans en vidd af 34.905 tunnland 9 kappland skogsmark samt 10,300 tunnland 14 kappland berg, mossar och odelbar mark. Å alla dessa skogar hafva de i 1805 års Kongl. Förordning påbjudna Allmänningsransakningar skett åren 1813, 1814, 1822, 1830 och 1837, hvar efter de flesta Häraders Ombud förklarar sig vilja bibehålla sina Allmänningar under allmän bevakning, men en del af Bälinge Häradsboer önskat samma Allmännings delande, hvarom frågan ännu är oafgjord. Från och med år 1833 hafva fullständiga trakthuggnings-indelningar skett å Kronoparkerne Högsbogen och Tierp samt å Härads-Allmänningarne Bast-Lagnö, Ekskär, Tjärskär, Röllingen, Thorsviudd, Hornö, Tierps södra och Lagunda, och fortsättas dessa indelningar årligen, såväl å Allmänningarne, som å Parkerne. Förmånliga resultater hafva visat sig deraf, emedan skogarnes bevakning derigenom lättats samt utsynningarne och afhemtningen af det utkrönta virket kunnat ske med mera ordning och skyndsamhet än efter gamla methoden, hvarjemte utsyningsbeloppet kunnat betydligt ökas, utan att någon anledning är för handen till Lefarande af brist, då huggningsperioderne återkomma till de först afverkade ställen. Å Kronoparkerne huggas årligen 500 stycken byggnads- och såg-timmer samt 400 famnar ved, hvilka blifvit å offentliga auctioner försålda för en summa, som under dessa 5 år utgjort 2,785 R:dr 45 sk. 2 r:st. Banco. Wendels Sockne-Allmänning har blifvit på Hemmanen i Socknen fördelad och de smärre lotterna deraf dels uthuggna, dels ock, under omtänksammare vård, förenade med större skiften. Dannemora Grufvor innehafva och trenne skogsstrakter i Rasbokihs, Morkarla, Tegelsmora och Films Socknar. De innehålla tillhopa 6,482 tunnland, deraf likväl blott 2,784 3/4 tunnland skogsmark, och äro till Grufvorne donerade, men under de sednare åren föga begagnade, utan hafva till deras besparande under denna tid byggnadsvirke och skogs-effecter måst inköpas såväl från Norrland, som från Wähla, Nora, Harbo och Huddunge Socknar i Westmanland. Å de under recognition åt Söderforss och Elfkarleöns Bruk, emot en sammanräknad årlig afgift af 140 R:dr Banco, upplåtna Tierps Vestra och Elfkarleby Vestra Allmänningar samt en del af Tierps Krono-Allmänning, utgörande

tillhoppa ett område af 14,865 tunnland, hafva skattläggningarne nu blifvit af Kongl. Kammar-Collegium fastställda, och kommer räntan deraf, beräknad för $9\frac{1}{4}$ Mantal, att från och med innevarande år utgå. På bränn-torf saknas icke tillgång i orten, emedan i sednare åren är uttrönt, att mossar inom Upsala-Näs, Järlåsa, Rasbo och Fundbo Socknar samt å Fanna ägor vid Euköping innehålla sådan torf; men nöden har icke ännu tvingat ortens invånare att allmännare begagna dessa tillgångar. Till besparande af skog m. m. hafva, isynnerhet vid Dannemora Grufvor äfvensom ock i Gamla Upsala Socken, byggnader af lera och af gråsten, till uthus, blifvit uppförda, men, å förra stället, den så kallade Rydinska methoden att af kalkbruk med småsten uppföra byggnader, både till beboende och för andra ändamål, vunnit förtroende och blifvit följd, såsom både mera ändamålsenlig och mindre kostsam än någotdera af de förra byggnadssätten. Taktäckning af tegel och af papper börjar blifva alltmera allmän och har skett äfven af åtskilliga bland Allmogen. Det fordnä skogförödande stängselsättet är ännu det allmänt nyttjade; men till en vigtig förbättring, efter Assessoren m. m. Romans uppfinning, är början detta år gjord.

Bergsrörelse drifves i Länets norra och östliga delar. Den är der af största vikt, och hvilat på den malmtillgång, som de rikhaltiga och för sina sällsynta egenskaper namnkunniga Dannemora Jerngrufvor lemna. Dessa grufvor indelas i trenne särskildta så kallade fält, hvilka hafva 70 stycken, dels ödelagda, dels öppna skärpningar, af hvilka 26 stycken nu äro med arbete belagda, i flere särskildta rum. Det svåra företaget, att genom säkra stendammor få alla grufvorne fredade från inbrott af den nära intill, och högt öfver de flestas dagklyft belägna sjö, har, genom ansträngda bemödanden och stora kostnader, numera så fullkomligt lyckats, att icke allenast någon annan åtgärd, än den så kallade konstkraften, icke är behöflig för vattenuppföring från grufvornes botten, utan äfven, att anläggning skett af en Mjölqvarn, för att drifvas af konsthjulet under de tider af året, då man icke har behof att använda detta för vattenuppföring; och har således den för sistnämnde ändamål inrättade dyrbara ångmachin blifvit, i detta hänseende, alldeles öfverflödig. Kostnader för brottuppföring ur grufvorna har mycket lättats genom utbytet af de förra, tunga och dyra hamplinorna, emot de, vid Tyska bergverken först införda och nu i Fahlun tillverkade, blott hälften så dyra och $1\frac{1}{4}$ så tunga, men icke desto mindre lika säkra samt mycket varaktigare, nya jerntrådslinorna, äfvensom ock derigenom, att man nu höjat nyttja oxar, i stället för hästar, till den så kallade vindkörningen. Utsigten för Grufvornas framtida bestånd har härigenom myc-

ket ljusnat. Det årligen tilltagande djupet, som förut vid blott 100 famnar, var besvärande, bör numera ej så snart lägga hinder för brytningen, hvilken äfven derigenom befordras, att tvenne nya Schacht blifvit, under de sednare åren, neddrifna i ofyndig klyft vid Mellanfältet, det ena på 90 famnars djup för nerbyggnad af vattenuppfördringskonsten, och det andra till 80 famnars djup, för erhållande af väderväxling uti, och anfart till hela detta fält. Af dessa arbeten fullbordades det förra år 1834, och det sednare blifver innevarande år fullfärdigt. Alla Jernbruken i Upland och Roslagen hafva nu, såsom vanligt varit, blifvit försedda med deras behöfliga förråd af Malm endast från Dannemora, och derutöfver med så mycket, att vid flere af dem finnas betydliga förlag så väl af Malm, som af tackjern. Hela Malmbrytningen vid Dannemora har, under dessa år, uppgått till 526,812 Skeppund Victualievigt, eller per medium för året, till 105,362 $\frac{2}{3}$ Skeppund, och således, i det närmaste, till lika belopp, som under de nästföretgånga fem åren. Malmen har likväl nu utgjort blott 38,875 procent i volume af hela brytningen, då den deremot under åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832 var 46,2 procent. Hela Grufvuförlaget har, under dessa 5 år, uppgått till en sammanräknad summa af 608,040 R:dr 30 sk. 2 rst. Riksgäldssedlar, dels i contante penningar, dels i spannmåls- och dels i materialiers-värden, och således, i medeltal, för hvarje år till 121,608 R:dr 6 sk. Riksgäldssedlar. Malmpriset under detta qvinnium befinnes, då brytningen jemnföres med grufvuförlaget, hafva varit 1 R:dr 7 sk. 4 rst. eller något mera än under det förra, då priset derå var 1 R:dr 2 sk. Riksgäldssedlar. Malmafsändningen till Bruken har dock uppgått till 577,583 Skeppund, eller, i medeltal, till 115,516 $\frac{3}{5}$ Skeppund årligen, hvartill orsaken ligger dels deruti, att ett äldre malmförråd af 32,082 Skeppund blifvit, vid 1837 års slut från Grufvan bortfördt, och dels deri, att Bruken årligen, för masugnarnes behof, från grufvan hemta ett mindre parti blandsten eller fluss, hvilket äfven ingått i afsändningsräkningen. Arbetsstyrkan, som vid 1832 års slut utgjorde 321 personer, uppgick vid 1838 års början till 329. Hela folkmängden, som af grufvan underhålles, var, vid sistnämnde tid, ökad med 85 personer och utgjorde då 1,285, hvaremot de verkliga arbetarnes antal minskats vid samma tid från 26,75 procent till 24,9 procent, hvilket egentligen härrör från det uråldriga och billiga aflönings sättet, att nemligen vid pass hälften af arbetarnes förtjenst utbetalas i contante penningar och den andra hälften godtgöres med spannmål, så att uttag af denna lämpas efter hushållens olika storlek och behof, hvarigenom giftermål och folkökning befordras. De för landtbruket mindre förmånliga åren hafva ock väl-

lat brist på tjenester hos Allmogen för grufarbetarnes barn, hvilka således saknat tillfälle att spridas i orten. Oaktadt flere så väl större som mindre berggras inträffat under dessa 5 år, har blott en enda person derigenom omkommit, äfvensom de icke haft något menligt inflytande på brytningen och på grufvornes framtida bestånd. Spannmåls-consumtionen vid grufvan har, per medium, årligen utgjort 3,347 $\frac{1}{4}$ tunnor, hälften Råg och hälften Korn, hvarå medii-priset varit 10 R:dr 20 sk. 4 rst. Riksgäldssedlar per tunna. Landtbruket vid grufvans jordegendomar är icke af stor betydendhet, men har dock, under de sednare åren, vunnit anseelig förkofran. På binäringar för arbetsfolket är brist.

Utom Malm-brytningen vid Dannemora, som jemväl med Malm förser Utansjö och Strömbacka Bruk i Hernösands och Gefleborgs Län, äro, vid det så kallade Helsingefältet i Alunda Socken, af Bruksägaren P. C. Rettig, för Kilaforss Bruks behof, under dessa 5 år uppbrutna 23,870 Skeppund Jernmalm, hvarjemte af Österby Bruksägare äro, utur Ramhälls eller Transättra Grufva i Morkarla Socken, upptagna 345 Skeppund sådan malm. Under dessa 5 år hafva 9 särskildta Mutsedlar och 4 Utmålsresolutioner blifvit utfärdade. Sistlidet är äro ock de förut ödelagda Ulfunge och Burunge Grufvor i Wendels och Wiksta socknar, återupptagna och belagda med arbete. Af Bergmästaren i Länets är anmärkt, såsom en högst väsendtlig angelägenhet för det allmänna, att, utom den af Dannemora Grufvugare enskildt lönade Geschwornen, uppå hvilkens biträde desse ensamme ega anspråk, en Geschwornen för grufvubrytningen i Länets, med lön på Kronans Stat, anställas, helst en sådan Tjensteman nu saknas; men Bergmästaren förmodade Grufvudriften, vid de mindre Grufvorne i Länets, kunna bringas till ett helt annat skick än det, hvaruti denna handtering nu befinnes, om en person vore att tillgå, som det ålåge, att egna all sin tid och uppmärksamhet åt dessa Grufvors bearbetande.

Tackjernsblåsning sker vid 11 Masugnar, nemligen Tobo, Hilleboda, Ullforss, Strömsberg, Carlholm, Österby, Söderforss, Harnäs, Hyttö, Gimo och Wessland. Tillverkningsbeloppet vid alla dessa utgjorde år 1833 20,319 Sk ℓ 24 L ℓ 5 ℓ ; år 1834, 23,512 Sk ℓ 2 L ℓ 10 ℓ ; år 1835, 12,463 Sk ℓ 13 L ℓ ; år 1836, 32,070 Sk ℓ 3 L ℓ , och år 1837, 20,503 Sk ℓ 4 L ℓ , eller tillsammans 108,868 Sk ℓ 20 L ℓ 15 ℓ ; således per medium 21,773 Sk ℓ 19 L ℓ 15 ℓ under en blåsningstid, inberäknade fridtygn, af 876 dygn 19 $\frac{9}{10}$ timmar, med användande af 45,575,92 Sk ℓ bergsvigt, rostad Malm, och 21,652,48 Läster Kol; hvarvid anmärkes, att det i Masugnen vid Harnäs tillverkade Tackjern begagnas af Forssmarks Bruk i

Stockholms Län, hvaremot Wattholma Bruk här i Länet betjenas af tackjernsblåsningen vid Länna Masugn i Stockholms Län.

Stångjernssmide sker vid 9 Bruk, nemligen: Leufsta, Carlholm, Österby, Gimo, Strömsberg, Ullforss, Söderforss, Elfkarleön och Wattholma. Smidesbeloppet under dessa 5 år utgjorde, vid Leufsta med Carlholm, 29,412 *Sk* 13 *L*; vid Österby, 13,851 *Sk* 5 *L* 8 *℔*; vid Gimo, 7,534 *Sk* 12 *L* 2 *℔*; vid Strömsberg, 7,595 *Sk* 14 *L*; vid Ullforss, 7,261 *Sk* 10 *L*; vid Söderforss, 23,410 *Sk* 11 *L* 5 *℔*; vid Elfkarleön, 7,761 *Sk* 10 *L* och vid Wattholma 7,066 *Sk* 2 *L*, således tillhopa 103,893 *Sk* 17 *L* 15 *℔*, eller i medeltal 20,778 *Sk* 15 *L* 11 *℔* bergsvigt, deraf under alla åren 95,506 *Sk* 4 *L* 19 *℔* stångjern och ämnesjern blifvit vägförda. Utom den här allmänt begagnade Vallon-smidesprocessen, har äfven Lancashire-smide skett vid Söderforss och Elfkarleön, äfvensom half-Vallonsmidet ännu, för en del jern, begagnas vid Söderforss.

Manufactur-tillverkning af ankare- och grofsmide, spik och knippjern, samt stål, skedde vid Söderforss, Wesslands, Åkerby, Österby och Elfkarleöns Bruk, under dessa år, på det sätt, att vid Söderforss tillverkningsbeloppet var 379 *Sk* 3 *L* 10 *℔*; vid Wessland 963 *Sk* 15 *L*; vid Åkerby 61 *Sk*; vid Österby 322 *Sk* 18 *L* 5 *℔* och vid Elfkarleön 178 *Sk* 12 *L* 15 *℔*, eller tillsammans 4,591 *Sk* 17 *L* 14 1/4 *℔*, och i medeltal 918 *Sk* 7 *L* 10 9/10 *℔*.

De viktigaste förbättringar i tackjernshandteringen inom Länet hafva skett genom införande af bättre methoder för Malmrostningen, isynnerhet vid Österby och Söderforss. Malm-rostugnar finnas vid alla Masugnar inom Länet, fastän ännu icke ägande den fullkomliga construction och skötsel, som vid de bägge sistnämnde Masugnarne. Varm-apparater, med särskild eldning för blästerns upphettande, finnas vid Österby och Söderforss; likväl har ännu icke någonstädes dessa apparater blifvit så placerade, att blästerns uppvärmning kan åstadkommas med Masugns-lågan. Nya Masugnar eller smideshårdar hafva icke under ifrågavarande år blifvit anlagda.

Vid Bruken och Bergverken i Länet utgjorde befolkningen, under dessa 5 år, i medeltal 13,292 personer, bestående af Husbönder och deras Betjening, Bruksbetjening, Hammarsmeder, Masugns-arbetare, diverse Bruksarbetare och Manufactursmeder, Grufarbetare, Skogvaktare, Kolare, Frälse- och Landt-Bönder, Torpare, Dagsverksfolk och Gratialister, uti 2,565 hushåll, eller, då de med jordbruk hufvudsakligen sysslosatta hushåll och Gratialist-familjer, hvilka sammanräknade voro 1,494, afräknas, ett återstående

antal af 1,131 hushåll och 4,986 personer egentligen tillhöra de Bruken och Bergverken.

Slutligen torde böra anmärkas, att, efter sina privilegier, äro de flesta af ofvannämnde Bruk fonderade på ett visst quantum jern, som årligen skall utsmidas och för hvilket måste betalas Hammarskatt efter smidets quantitet å 1 procent, ehvad detta quantum utsmides eller icke. Det årliga smide, hvarefter denna skatt beräknas, är vid Leufsta med Carlholm 2000 *Sk*; vid Österby 1,500; vid Gimo 375; vid Strömsberg 1,650; vid Ullhorss 1,450; vid Söderforss 1,600; vid Wattholma 700 och vid Elfkarleö 1,850 *Sk*, hvarföre Hammarskatts-afgiften enligt årlig Taxa utgöres. Dessutom skola Recognitionsverken Leufsta, Österby och Gimo för fritt smide utöfver Hammarskatten årligen betala tillhopa 1,200 R:dr Banco, deraf Leufsta och Österby Bruk erlägga hvartera 533 R:dr 16 sk., och Gimo, jemte Rånäs Bruk i Stockholms Län, 266 R:dr 32 sk., eller hvartera 133 R:dr 16 sk. Banco. Söderforss Bruk betalar för ankarsmide 1 procent af årliga tillverkningen. För Masugnarne, när de äro i gång, erlägges Tionde-tack-jern med 1 *Sk* i dygnet, utom af Harnäs Masugn, som icke är åsatt högre afgift, än $\frac{3}{4}$ *Sk*. Derjemte erlägges allmän Bevillning till det i Tabellen upptagna belopp.

Öfriga Näringarne å Landet äro 12 Tegelbruk, hvilka årligen tillverka 6 å 700,000 st. mur- och taktegel till försäljning i Stockholm och Upsala samt förbrukning å Landet, ett i Gamla Upsala Socken beläget Vadmals-Stampverk och ett under utvidgning och förbättring varande Pappersbruk i Järlåsa Socken. Dessutom slås Tegel af flere bland Allmogen, dels till försäljning och dels för egna behof. Tillverkningsbeloppet af Pappersbruket Lingonbacka, var, för år 1837, uppgifvet till 5,076 R:dr Banco värde. Vid Tegelbruken voro tillsammans 22 ständiga arbetare och vid Pappersbruket 9 arbetare, utom lumpsamlare, sysslosatte. Stampverket sköttes af arbetare från Upsala Stad.

Binäringar äro: 1:o 13 stycken Kalkugnar, tillhopa värderade till 12,467 R:dr Banco, hvilkas afkastning dock årligen minskas och aldrig varit af stor betydighet; 2:o Saltpetertillverkningen, till hvilkens bedrifvande i Länet år 1837 funnos 230 stycken större och mindre plantador, från hvilka levererades, år 1833, 1,667 *L* 6 *℔*; år 1834, 1,278 *L* 13 *℔* 24 lod; år 1835, 1,870 *L* 10 *℔* 16 lod; år 1836, 1,571 *L* 9 *℔*, och år 1837, 1,294 *L* 4 *℔*, således tillhopa 7,682 *L* 12 *℔* 8 lod godkänd saltpeter, eller årligen, i medeltal 1,536 *L* 10 *℔* 14 $\frac{2}{5}$ lod. Denna vigtiga

tiga binäring, som väl i skogsorterne kan drifvas med stor förmån, men icke på slättbygden förr, än man vant sig att till kokningen begagna bränn-torf, som likväl funnits tjenlig dertill, har mångenstädes blifvit nedlagd. Productionen har ock varit i ett bestämdt aftynande sedan jordbrukaren frikallades från saltpeterskattens utgörande in natura och Kronans inköpspris för saltpetern nedsattes från sitt första belopp till 5 Rdr Bco, som det nu utgör. I vissa, ofvannämnda, trakter af Länets bedrifves dock saltpeters-sjundningen ännu med oförminskad framgång; 3:o Linne- och Ylle-väfnader tillverkas väl i nästan hvarje hushåll, men knappt för husbehof. Bomulls-garn af Engelsk, och inhemsk mekanisk, tillverkning tyckes vinna allt me-
 ra förtroende och afgång; 4:o Fiske, egentligen af strömming, idkas af in-nevånarne i Elfkarleby, Wesslands, Leufsta och Hällnäs Socknars skärgård, från medlet af Maj till medlet af September Månad, och sysslosätter om-
 kring 300 personer, som hafva sin nödtorftiga bergning deraf. Afsättningen sker i orten och här i staden. Den qvantitet af denna fisk, som insaltas, till längre förvarande, torde icke utgöra mycket öfver 700 tunnor. I ström-mar och forsar inom Elfkarleby och Wesslands Socknar idkas Nejonögon-fiske med ej obetydlig framgång. Om Elfkarleby Krono-laxfiske, som, jemte tillhörande jordägor och qvarnverk, hittills varit upplåtet åt en Arrendator för en årlig afgift af 210 L $\mathcal{H}$ 11 1/3 $\mathcal{H}$ salt Lax, att betalas med penningar efter Markegång, är nu mera, efter en, på Rikets Höglofl. Ständers begäran hos Kongl. Majt, och Kongl. Majts derå grundade Nådiga befallning skedd undersökning å stället, så regleradt, till underdånig följd af Kongl. Majts Nå-diga bref till Dess och Rikets Kammar-Collegium af den 16:de Februari nästlidet år, att detsamma, emot bestämda, och icke obetydligt förhöjda, afgifter, från nästa vår, under 10 år öfverlåtes på åtskilliga strandägare vid Dalelven inom Elfkarleby och i hvilka afgifter äfven flere ofvanboende jordinnehafvare åtagit sig andelar under samma tid, emot det af Kongl. Majt i Nader medgifna vilkor, att de för Laxens uppgång i samma Elf hittills hinderliga och stängande fisk-
 verk i vestra grenen af Elfkarleby Vattufall alldeles borttagas. Elfkarleby obe-
 tydliga kongsgård och qvarnar äro särskildt utarrenderade. Fisket i Mäla-
 ren och Länets mindre insjöar idkas väl af många personer, men är af vi-
 da ringare vikt; 5:o Tjårubrännning i skogstrakterne sker knappt till hus-
 behof; 6:o Körslor vid Bruken och bergverken, hvartill endast vid Danne-
 mora Grufvor, för så kallad Vindkörning, år 1837 användes 12,914 dags-
 verken med legda bondhästar, samt kolning och försling af malm och jern,
 äro deremot goda inkomstkällor för innevånarne i de Socknar, som omgifva

Bruken och Grufvorne. Penningeinkomsten för dessa forslingar och körslor öfverstiger sannolikt 10,000 R:dr Bco, eller utskylderne för året, för de närbelägna Socknars Allmoge i hvarthdera af de tvenne Fögderier, till hvilka denna Bergslags-ort hörer. Priset på kol lärer vara omkring 1 R:dr 32 sk. Bco för sligen; 7:0 Forslande af spannumål, tobaksblad, norrlandssmör och lågel samt brännvin är ock af vikt för Allmogen i de norra Socknarne, och särdeles i Tierp. Jagt idkas blott för nöje och tidstördrif, men borde, i vissa trakter, kunna vara af någon vikt, om det matnyttiga villebrådets dagliga förstörelse under vårmånaderne kunde förekommas, i hvilken afsigt man ock, i Enköping, inrättat ett så kalladt Jägare-förbund. Biskötseln är försummad af Allmogen, men idkas med förmån af åtskillige Ståndspersoner. För brukens räkning finnas 4 lastageplatser, i Hållnäs, Leufsta, Wesslands och Elfkarleby Socknar, benämnda Ängskär, Löten, Snaträbodarne och Skutskär, derifrån Leufsta, Carlholms, Åkerby, Hillebola, Wesslands, Strömsbergs, Ullforss, Söderforss och Elfkarleö Bruks effecter transporteras till Stockholm. Wattholma Bruk har sin lastageplats i Upsala. Österby och Gimo Bruk föra sina effecter till lastningsorter inom Stockholms Län. Annan och vidsträcktare sjöfart idkas icke af Landtmän, med undantag af den, som sker på Mälaren emellan Stockholm och vissa större, vid samma sjö belägna Egendomar.

Angående Näringarne, med undantag af jordbruket, hvarom här ofvan närmare förmäles, må sluteligen anmärkas: Att den af utmärkt vikt varande bergsrörelsen verkar fördelaktigt, så väl på Landtbruket, som på åtskilliga binäringar, hvaribland en del just genom bergsrörelsen uppkommit; Att alla de öfriga näringarne äfven äro naturliga för orten och hvila på jordbruket, samt att på en fruktbar slättbygd, der skog och sjö saknas, tillfällen till binäringar erbjuda sig mindre lätt och att således innevåbarnes omtänka der vill, på ett uteslutande sätt, rigta sig på den egentliga åkerskötseln och hvad dermed äger oskiljaktig gemenskap. Då behofven i och för hvad som med jordbruket äger oskiljaktigt sammanhang, blifvit försedda, varseblifver man icke några andra föremål för gagnelig verksamhet. Den öfriga tiden bortgår obegagnad af Allmogens söner och drängar, ehuru den borde kunna lemna rum för många nyttiga arbeten och äfven ofelbart skulle göra det, om barnens uppfostran från deras spädare år vore rigtad åt verksamhet och kärlek till det nöje, som gagnelig sysselsättning skänker. Så länge denna uppfostran är oförändrad, qvarstå visserligen dess frukter; men ganska mycket skulle kunna hjälpas, och det naturligen så bördiga landets fruktbarhet skulle kunna högst betydligt förhöjas äfven endast derigenom, att ett väl

organiseradt Landtbruks-Institut och en Slöjde-Skola, i större omfattning, blefvo här anlagda, hvarom ock underdånig anhållan hos Kongl. Maj:t, af Dess Befallningshafvande, är gjord.

Den handel, som å landet äger rum, består hufvudsakligen deruti, att Allmogen vid årsmarknaderne i närliggande städer uppköper sina hushållsbehof af främmande varu-artiklar, samt, till stor del hösttiden, försäljer sin spannmål, jemte bränvin och några ladugårdsproducter samt äfven hö. De flesta för Landtmannens eget behof umbärliga alster af hans näringar föryttras i Stockholm, men mycket deraf jemväl här i staden. Slättlandets innevånare måste fylla sina behof af skogseffecter genom uppköp till större delen från angränsande skogrikare trakter i Westmanland. Linnevaror inköpas på Distingsmarknad, som årligen, i början af Februari månad, sedan urminnes tider hålles i Upsala och då talrikt besöktes af säljare från Ångermanland, Jemtland, Medelpad och Hälsingland. Stockholm, Gefle, Westerås och Sala städer samt bergslagsorterna här i Länet och i Fahlun, Westerås och Gefleborgs Län äro de betydligaste afsättningspunkter för landets hufvudproduct. Dessa, till en stor del, långväga resor företagas alltid om vintern, och för att kunna verkställa dem, äfvensom för att kunna förrätta skjutsningar och de långa skogskörslorne, hafva ortens jordbrukare behof af det stora antal Hästar, som nu underhålles, till ostridig skada för deras öfriga hushållning. Långa transporter med spannmålen, ända till 16 å 20 mil fram och åter, måste företagas till ernående af en någorlunda fördelaktig afsättning å spannmålen, ty de uppköp, som ske hemma i landet, äro mindre betydliga. Bränvinsbränningen betraktas såsom ett hjälpmedel, då spannmålets pris icke finnes förmånligt motsvara productionskostnaden, och den för boskapskreaturen ofelbart mindre tjenliga dranken får uppfylla sunda och närande fodertillgångars rum. Så drifves bränvinsbränningen ännu, om än något förminskad, vida öfver ett för Nordbon må hända skäligt, om ock, i strangaste mening, umbärligt, *husbehof*, och förvandlar sig, genom den för lågt pris lätt åtkomliga productens stora öfverflöd, till ett förderfligt och mördande ondt.

Medelst sjön Mälaren hafva södra och vestra delarne af Länet, äfvensom trakterne omkring Upsala, lätt communication med Hufvudstaden och andra orter. Lands-kommunikationerne i Länet äro ock goda samt för behofvet tillräckliga; dock hafva trenne nya Häradsvägar blifvit anlagda och indelta till allmänt underhåll, nemligen en från Högsta Gästgifvaregård i Bälinge Socken till landsvägen vid Agersta gård i Jumkihs Socken, en annan från Gården Sandbol i Rasbo Socken till gränsen emot Nardinghundra

Härad i Stockholms Län, och den tredje från Wiksta By i Wiksta Socken till Björklinge Socknekyrka. Ut i landets inre handel har någon annan märkbar förändring under de sednare åren icke skett, sedan de dittills öfliga landtmärknader i Östanåby, Elfkarleby Socken, upphört, än att jemväl de årliga frimärknaderne vid Skefthammars Församlings kyrka, enligt Kongl. Maj:ts Nådiga beslut, numera upphört, såsom öfverflödiga och skadliga. På några ställen vid Mälarens stränder, och hufvudsakligen vid Flottsund nära Upsala samt vid Örsundsbro i Girista Socken, sker dock ännu det från fordnade tider öfliga årliga utbyte af skärgårdsproducter emot spannmål, vid Mid-sommaren och Michelsmässotiden. På vissa trakter af Länets förmärkes gård-farihandeln vara i önskvärdt aftagande.

4:o Politisk Författning.

De under sednare åren skedda jordeboksförändringar bestå deruti, att genom skattnagningar i Länets, 1 5/6 mantal Krono tillkommit, att antalet af Skattehemman förökats med 5 5/6 mantal, antalet af Krono-Hemman förminskats med 5 mantal och antalet af Frälse-Hemman förökats med 1 mantal samt att 175 odlingar, 15 ängar, 8 mjölgvarnar och 1 säggvarn blifvit skattnagda jemte en f. d. kronopark, som fördelats i 11 Lägenheter, på lika många Hemman.

Hemman, som förfallit i ödesnål eller blifvit af öde upptagna, finnas icke. Nya odlingslägenheter och nybyggen upptagas väl, tid efter annan, å enskilda ägor, men i den vidsträckt trakt af Länets, der ganska godt utrymme dertill gifves, förekomma de högst sällan, i följd af jordägarnes uppmärksamma omsorg, att emot intrång och tillgrepp freda de för Bruken och bergverken dyrbara skogarne. Arf och andra laga fång föranleda väl rätt ofta till Hemmansklyfningar; dock ske icke dessa i mindre delar, än sådane, hvarå åbo kan vara besutten. Med hvarje år försvinna mer och mer de fordom öfver allt förekommande samfälligheter i åker och äng. De i Länets anställda 11 Landtmätare äro, till största delen, i full sysselsättning, och ofta förefalla Laga skiften, hvilka dock sällan kunna utan Rättegång fulländas samt på slättbygden möta ett ganska svårt hinder i den betydliga stängselkostnaden. Under dessa 5 år hafva 69 sådane skiften blifvit afslutade och 156 Hemmansåboer, i följd af dem, utflyttat sina åbyggnader från byarne, eller blifvit förpligtade att sådan flyttning, inom viss tid, framdeles verkställa.

Antalet af själfägande Jordbrukare och Arrendatorer är ungefär lika stort, med någon liten öfvervigt å de förres sida. I Bro Härad, som består af 116 $\frac{5}{8}$ mantal, tillhöra alla Hemmanen Kronan eller Ståndspersoner, så att ingen enda Bonde äger det Hemman han brukar.

I Länet finnas 15 $\frac{1}{4}$ mantal Posthemman, samt 27 Gästgifwaregårdar. Sådane, till särskildta ändamål anslagna och donerade Hemman, eller lagenheter, som icke kunnat i Tabellen upptagas under rubriken *ad pios usus*, gifvas icke.

Läget af Åbyggeby Qvarn i Wendels Socken och af Odensforss Qvarn i Tierps Socken vållar skada å ofvanliggande jordägor. På förra stället har denna olägenhet något minskats genom de årligen skedda årensningar, men på det sednare fordras större och mera genomgripande åtgärder, för att afböja den stora förlust, som uppkommer deraf, att den betydliga sjön Tämaren öfversvämmar och fördränker de fruktbara stränder, hvaraf han, på alla sidor, så väl inom detta, som Westerås Län, omgifves. Äfven lida Sandby Bymän i Wesslands Socken årlig skada af öfversvämmningar från en på deras ägor belägen sjö, oaktadt betydliga ansträngningar för att dem afvärja. Vattenuppdämningar hafva ock förorsakats af Carlholms Bruk i sistnämnde socken, af Dannemora Bergslag, för Grufdriften samt af Gimo och andra Bruk; men verkningarne af dessa vattendämningar hafva, i allmänhet, icke varit för jordbruket menliga, emedan den derigenom uppkomna skada dels ersättes, efter öfverenskommelser med Bruks- och Bergverksägarne, dels ock anses godtgjord genom de medelbara förmoner, som Bruksrörelsen tillskyndar det omkringliggande landet.

De i Tabellen omförmäldta *Statsbidrag* äro utan tvifvel directe tryckande för Jordbruket, emedan de, öfver hufvud tagna, uppgå till nära 7 $\frac{2}{3}$ procent af uppskattade värdet utaf Krono- och 7 $\frac{1}{3}$ procent af Skatte-Hemman, som utgöra ungefär hälften af all jord å landet. För Frälsejorden uppgå skatterne till vid pass 3 $\frac{2}{3}$ procent och för Frälse-Säterierne till 1 $\frac{1}{4}$ procent; dock måste härvid anmärkas, att en högst betydlig del af de uti Tabellen till penningevärde utförda Statsbidrag, bestå i sådana allmänna tyngder, t. ex. skjuts, väghållning, skallgång, som icke alltid medföra den antydda uppoffringen i economiskt afseende, emedan de till en del ersättas och till en del utgå på tider af året, som för Landtmannen icke äro af synnerlig dyrbarhet. Likväl äro utskylderne af jordbruket ostridigt så betungande, att de försvåra den allmänna välmångans skyndsamma tillväxt, och isynnerhet blifva de det, när till dem kommer den ännu högre beskattning, som jordbrukaren ej sällan ålägger sig

sjelf, derigenom, att hans stigande välfärdsbehof och ökade utgifter för detta behofs tillfredsställande icke hålla jemna steg med den ökade om- tanka och krafiansträngning, som kunde dertill gifva skälig rätt.

Det allmänna uppbördssättet är icke betungande för de skattskyldige, och Krono-uppbörden ingår nu, sedan den lilla bötes-afgiften af 12 sk. Banco för Uppbördsstämornas försummande blifvit åter i Nåder påbju- den, samt efter det att dessa stämmor framflyttats till Januari och Fe- bruari Månader, med vida större lätthet än förr. Krono-Tionde och Af- rads-spannmåleus utforsling sker antingen sjöledes eller ock på en för landt- bruket mindre angelägen årstid, dels till Slots-Magazinet i Stockholm och dels till Krono-Magazinet härstädes; likväl råder en anmärkningsvärd o- jemnhet i denna beskattningsgren, i så måtto, att de räntegifvare, hvilka äro anslagne med sina Hemmansräntor till aflöning för vissa Stater och Corpser, icke få tillgodonjuta den befrielse från uppsägning till spannmå- lens levererande in natura och från forlöns erläggande, då den löses, som de Kronan omedelbart förbehållna Hemman numera, genom eftergift af Kronans lagliga rätt i detta afseende, få begagna.

Af Kronoskjuts, inqvartering samt håll- och reserv-skjuts äro Håbo, Bro, Trögd och Åsunda Härader, hvilka genomskäras af stora stråkvägen emellan Stockholm och Götheborg, mest tryckta; och bland dessa isynner- het de tvänne förstnämnda, i anseende till mängden af der belägna Sä- terier. Minst besvärade af dessa bördor äro Olands och Rasbo Härader samt Dapnemora och Leufsta Tingslag, ehuru Gästgifveri-skjutsningen äf- ven inom dessa Tingslag under sednare åren mycket ökats. Gästgifveri- skjutsningsskyldigheten är öfverallt, der den af Allmogen sjelf bestrides, ganska menlig för jordbrukaren, serdeles i moraliskt afseende. I sistnämnd- de Härader och Tingslag, jemte en del af Norunda Härad, är dock skjuts- ningsskyldigheten på entreprenad öfvertagen af Gästgifvarne. Vid de mera talrikt besökta Gästgifverier hafva deremot alla försök att öfverlåta skjuts- ningen, på vissa vilkor, åt en enda person, misslyckats, och detta ej alle- nast derföre, att personer, som med böjelse förenat verklig förmåga att en- samme, på säkert sätt, ombesörja all skjuts vid dessa Gästgifvaregårdar, icke varit att tillgå, utan ock af det skäl, att Allmogen ej ännu inser den förmån, som, genom befrielse från skjutsskyldighetens utgörande in natura, måste vinnas, och således icke heller vill vidkännas någon kännbar con- tant utgift derföre. De privata företagen, att med Forvagnar, eller så kal- lade Diligencer, ombesörja resandes och paketers fortskaffning emellan Stock- holm och Upsala samt Stockholm och Götheborg m. fl. ställen, hafva väl

hållit sig uppe och visserligen gifvit någon lindring i skjutsningsbesväret, men betydlig har den ej varit. En lika beskaffad inrättning emellan Upsala och Gelle har blifvit försökt, men icke kunnat bära de dermed förknippade kostnader. Ojemnsförligt större är communicationernes lättande, sjövägen, genom Ångfartygen, som, under den dertill tjenliga årstid, nästan hvarje Söcknedag ankomma till eller afgå från Upsala, och äfven, tvänne gånger i hvarje vecka, besöka staden Enköping. De resandes antal stiger i samma mån, som medlen för deras fortkomst lättas.

Roteringen i Länet är ganska sträng. Rustningsskyldigheten, som stundom varit serdeles besvärande, har vunnit någon lättnad, dels genom förbättrad tillgång på infödda Remonter och dels genom tvänne, af de Rustande år 1833 vidtagne och af Kongl. Maj:t den 24 Augusti och den 2 November samma år Nådigst fastställda beslut, enligt hvilka Remonteringskostnaden framdeles kommer att bestridas utur en af dem gemensamt sammanskjuten Cassa, och en Direction blifvit inrättad, som, med vissa årliga afgifter af de Rustande, besörjer anskaffande och lagning af beklädnads- och monderingspersedlar m. m. för den i Länet förlagda del af Kongl. Lif-Regementets Dragon-Corps. Religions-Lärarnes aflöning är besvärande, genom sättet hvarpå den utgöres. Likväl förökas småningom antalet af de Forsamlingar, inom hvilka behörigen fastställda öfverenskommelser om Pastorahernes godtgörande under en viss större tidelängd, äga rum. Dessa gälla nu i 8 Pastorater, nemligen Åkerby och Jumkilh, Wiksta, Fundbo, Upsala-Näs, Öfver- och Ytter-Gran, Calmar, Hågeby samt Husby Sjutolft. Flerestädes äro dock contracter derom emellan Församlingarne och deras Pastorer, för dessas tjenstetid, träffade. Fattig-underhållet är mer och mindre kännbart. Det utgöres på många ställen af Magazins-fonder, som ursprungligen varit för annat ändamål bestämda. Enligt den år 1837 till Kongl. Maj:t, af Dess Befallningshafvande, afgifna underdåniga berättelse, voro då 2,461 personer, eller ungefär 3 procent af Länets befolkning, föremål för den offentliga fattigvården. Tillfälligare, men stundom rätt betydliga afgifter medföra Kyrko-, Prestgårds- och Tingshusbyggnader, Skallgång, Jagtiedskaps och Broars underhåll m. m.

De i Tabellen uppförda penningevärden på serskilda tyngder och allmänna besvär hafva uppkommit efter olika beräkningssätt i olika trakter af Länet. Man har skattat Soldat-underhållet från 80 R:dr till 100 R:dr; Rustningskostnaden för hvarje Nummer från 100 R:dr till 208 R:dr; Pastors aflöning från 16 R:dr till 20 R:dr pr Mantal, Comministers till 3 R:dr, Kyrkobetjeningens från 2 R:dr till 3 R:dr, Fattigförsörjningen från 1

R:dr till 3 R:dr, skjutsningen från 44 sk. 9 rst. till 33 R:dr, väghållningen från 15 R:dr till 20 R:dr, samt de under rubriken diverse afgifter, onera och besvär upptagne kostnader från 5 till 6 R:dr, allt Banco.

Den vanliga års-afgiften för vacante Rotar har i sednare Contracter blifvit betingad till 93 R:dr 16 sk. Banco. Medelpriset för en Soldats årliga underhållskostnad, hvartill beräknas värdet af 3 tunnor Råg, 3 tunnor Korn, 60 *L*z Starr-Hö, 40 *L*z Råghalm, 6 tunnor Agnar, 6 parlass Långved, mulbete för 1 Ko och 2:ne Får, 4 kappar Ärtor, planpenningar, årligt beklädnadsbidrag, Mötespassevolance, Enöres-afgift, Tross-skjuts och Klädepenningar, har, under de sednare åren, efter 1835, 1836 och 1837 årens Märkegång, utgjort 83 R:dr 33 sk. 11 rst., hvarigenom för de i Länet befintliga 957 ordinarie Soldat-Rotar uppkommer en sammanräknad kostnadssumma af 80,107 R:dr 10 sk. 3 rst. Banco.

För de i Länet varande 58 Båtsmans-Rotar kan kostnaden, likaledes efter ett medium af priset i Märkegångs-Taxorne, för sistnämnde år, antagas hafva årligen utgjort tillhopa 64 R:dr 45 sk. 10 rst. Banco på hvarje sådan Rote.

Kostnaden för Rustningen kan beräknas i anseende till Dragonen liksom för Soldaten, sedan Mötespassevolansen för den sednare är afdragen, med 7 R:dr Banco, till 76 R:dr 33 sk. 11 rst. Banco, hvartill kommer värdet af 243 *L*z Hö à 12 sk. 7 1/5 rst. för Nummer-Hästen 63: 37. 9.

Halmen anses godtgjord genom spillningen.

7 tunnor 19 kappar Hafra, à 3 R:dr 32 sk.	27: 40. 6.
Mötes och Tross-passevolancen	20: 12. 11.
Dragon-hästens inköpspris, deladt på 12 år	16: 32. —

Kostnaden för 2:ne Karl-monderingar och en Hästmonderings

anskaffning och underhåll har, under dessa 5 år, genom Be-

klädnads-Directionens försorg, minskats, och kan skattas till	20: — —
---	---------

Inköp af kreatur och sängkläder, handpenningar m. m., vid pass	4: 16. —
--	----------

Tillhopa Bico R:dr 152: 43. 2.

hvilka, tillsammans med Dragonernes underhåll, à 76 R:dr 33 sk. 11 rst., skulle för hvarje Rustnings-Nummer utgöra 229 R:dr 29 sk. Bico och tillhopa för det i Länet inroterade antal af 279 Rustnings-Nummer, 64,060 R:dr 2 sk. 3 rst.: dock afgå derifrån Augments-afgifterna och Rusthållsstammarnes räntefrihet, hvilka förmåner på hvarje helt Rusthåll kunna i medeltal antagas till ungefär 214 R:dr Banco i spannmål och penningar sam-

sammanräknade. Dessa, till Rustningens bestridande anslagna räntor, förvandlade i penningar, hafva, enligt Tabellen, utgjort 59,864 R:dr 23 sk. 8 rst. årligen.

Beloppet af Rote-Vacance-medel för roterade spridda Hemmansdelars karl-vacance är 461 R:dr 31 sk. 11 rst., hvilka utgå af 131 Hemmansdelar och Lägenheter, tillhopa ansedda till 26 13/32 Mantal; hvarjemte Rote-frihets-Bevillning erlägges med 30 R:dr 36 sk. af 15 3/8 Mantal Post-Hemman.

Enligt Tabellen skulle afgifterne af hvarje helt Mantal hafva varit: till Pastor 19 R:dr 6 sk. 6 rst.; till Comminister 3 R:dr 6 sk. 3 rst.; till Kyrkobetjeningen 2 R:dr 33 sk. 11 rst.; till Fattigförsörjningen 2 R:dr 24 sk.; för Kongs-, Krono- och Gästgifveri-skjuts 12 R:dr 12 sk. 1 rst.; för väghållning 16 R:dr 1 sk. 1/2 rst. samt för diverse afgifter 5 R:dr 38 sk. 8 rst., allt Banco; hvarvid dock, såsom äfven ofvan är omförmäldt, måste anmärkas, att skjutsning, väghållning, skallgång m. m. väl tillskynda Landtmännen uppoffringar, men icke af contanta penninge-utgifter, utan hufvudsakligen af tid, hvars värde han icke alltid uppskattar synnerligen högt, och äfven i sjelfva verket icke heller alltid är af lika vikt för de ekonomiska omsorgerne.

Till vårdande af den allmänna ordningen m. m. äro i Länet anställda 6 Krono-Fogdar, 1 Lands-Fiscal, 19 Länsmän och, i hvarje Socken, en Fjerdingsman. Sedlighetens vård är, genom Kongl. Maj:ts Nådiga Författningar, anförtrödd åt Församlingarnes Pastorer och Kyrkoråd. En af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 20:de November 1820 föreslagen Byordning är antagen till efterföljd af 25 hela Församlingar samt vissa districter af några andra. År 1837 funnos i Länet 34 Vexelundervisnings-Skolor. Dessutom finnas 26 permanenta Folk-Skolor efter gamla läro-metoden. I de öfriga Församlingarne ombesörjes barnens undervisning i innanläsning och de första Religions-begreppen af Klockaren, Orgelnisten, eller vissa dertill utsedda, merendels åldriga personer af bägge könen, under omkringvandring i gårdarne. I nyttiga slöjder är alldeles icke någon undervisning att tillgå. Helsovården skötes af tvänne Proviucial-Läkare, placerade den ene i Upsala och den andre i Enköping, hvarjemte en vice Provincial-Läkare, som aflönas af Possessionater i Bro och Håbo Häradet, är boende inom sistnämnde Härad. Vid Dannemora Grufvor samt Leufsta, Söderfors och Wesslands Bruk hålla dessa Verks ägare serskildte Läkare, hvaraf ortens öfrige invånare ock kunna biträdas. År 1834 hemsöktes vissa trakter i Länet af farsoten Cholera, som då, i Hållnäs Socken,

der den utbrast, samt i Wes-lands, Leufsta, Gamla Upsala och Wårfrukyrko Socknar, jemte Upsala och Enköpings Städer, angrep 255 personer, hvaraf 93 afledo, de flesta i de tvänne förstnämnda Socknarne. I de flesta Socknar äro Barnmorskor anställda och af Församlingarne lönade. Tvänne Djur-Läkare, nemligen en för hvardera Provincial-Läkare-Districtet, äro i Länet anställda. Fattigförsörjningen bestrides af hvarje Församling för sig, med mer och mindre omsorg, dock så, att verkligt nödlidande icke sakna behörigt bistånd. För Länets innebyggares behof finnes, nära invid Upsala Stad, ett numera till Central-inrättning jemväl för de närbelägna provinserne, med betydlig kostnad utvidgadt Hospital, samt ett Lazarett, äfvensom ock i Weckholms Socken är beläget ett Hospital, hvilket sistnämnda är vordet grundadt på enskild donation. Länets enskildta Corrections- och Arbets-inrättning vid Upsala begagnas för sitt ändamål, så långt dess tillgångar medgifva och behofvet det fordrar. Uti 77 Församlingar finnas Sockne- och Fattig-Magaziner, med ganska betydliga fonder, för hvilkas förvaltning Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreslagit förbättrade Reglementen, som dock i ganska få Socknar blifvit antagna till efterföljd. Tillätna Krogar å Landet äro 17, hvaraf dock 10 äro anlagda för Bruks och större Herregårdars behof. Till rofdjurens utödande anställas årligen Skall, hvarvid, under ifrågavarande år, 31 Vargar blifvit skjutne. I Länet underhållas ock 13 st. Varg-gårdar, uti hvilka 28 Vargar, 9 Loar och 163 Räfvar äro fångade. Emot stadgade penningebelöningar, hvilka visat sig vara för ändamålet verksammast, äro 80 Vargar, 65 Loar och 1,149 Räfvar fällda. I Städerna Upsala och Enköping samt vid Söderforss Bruk äro Spar-Banker inrättade och nu jemväl en sådan stiftad i Tierps Socken, hvarjemte ett af Styrelsen utaf Upsala Spar-Bank nyligen, genom Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, gjordt anbud åt Lands-Församlingarne, att i samma Spar-Bank förränta smärre penninge-insättningar, blifvit af flere Församlingar antaget. I Upsala Spar-Bank voro, vid 1837 års slut, insatta 14,500 R:dr Banco af 421 personer, och i Enköpings 5,564 R:dr Banco af 275 delägare. Sistnämnde år gjorde Kongl. Maj:ts Befallningshafvande Länets invånare ett förslag till Brandstodsföreningar, bygd på rättvisare och billigare grunder än den i 24 Cap. 5 §. Byggninga-Balken stadgade Hemmantals-beräkning, hvilket förslag vunnit Kongl. Maj:ts Nådiga stadfästelse och blifvit af de flesta Häradar i Länet antaget till efterföljd, dels af hvarje Härad för sig och dels af tvänne gemensamt. Brandstods-afgiften var förut, genom tillfälliga eldsvådor i större byar, en af de svåraste och ojemnast tryckande beskattningar, hvilken nu, med allt skäl, kan anses vara

åtminstone lindrad i högst betydlig mån, hvarjemte Hemmanens bättre bebyggande och förökade värde bör blifva en följd deraf. Länets Landthushållnings-Sällskap, hvars föremål, enligt Kongl. Maj:ts Nådiga stadgande, är "allt sådant, som, inom kretsen af egen local och utom gränssorne af Konungens Embetsmäns samt tillförordnade Myndigheters befattning kan verkställas, till Landthushållningens förbättring, genom upplysning, "efterdomen, uppmuntran eller belöningar," har under dessa år varit i så liflig verksamhet som omständigheterna möjligen medgifvit. Sällskapet utfärdade år 1834 en offentlig utfästelse, att, under loppet af de nästpåföljda 5 åren, hvarje år utdela 16 serskildta belöningar till Allmogen m. fl. för förbättrad och omsorgsfull skötsel af Boskaps- och Får-creaturen. Af dessa belöningar äro 34 utdelade under åren 1835, 1836 och 1837. För trädplanteringar, slöjdskicklighet, synnerlig odlingsflit m. m. äro under åren 1833, 1834, 1835, 1836 och 1837 utdelade 49 serskildta belöningar, bestående dels i hederstecken, dels i skedar och andra silfver-pjeser, och dels i contanta penningar. Tillsammans äro, från Sällskapets stiftelse år 1813 till 1837 års slut, 139 serskildta sådana belöningar af Sällskapet utgifna. En öppen Fröhandel här i Staden har af Sällskapet blifvit tillvägabragt. År 1837 gjorde Sällskapet Länets Landtmän ett offentligt anbud, att från Tyskland införskrifva frön af Klöfver m. fl. förmånliga foderväxter, som icke utan vida drygare kostnad kunde på vanlig handelsväg anskaffas. Detta anbud begagnades af åtskilliga personer, hvarefter enahanda requisitioner blifvit under de påföljda åren förnyade och högst betydligt ökade; hvarvid bör anmärkas, att Kongl. Maj:t i Nader behagat bevilja tullfrihet för de sålunda införskrifna frö-qvantiteter. Emedan ortens sed, att skylsätta den under inbergning varande sädesgrödan, är högst farlig och ofta visat sig vara fördorflig, samt dessutom föranleder dertill att säden icke kan i längre tid förvaras, har Sällskapets Ordförande, genom itererade Kungörelser, utfästat prämier af betydligt belopp för Finska Eld-riors inrättande af Allmogen, men den påräknade verkan deraf har icke vunnits; dock hafva 5 sådana rior blifvit af Possessionater uppförda och med fördel begagnade, hvarjemte en Bonde anmält sig till erhållande af utfästadt premium för en detta år af honom uppyggt Eld-ria. Sedan Kongl. Maj:t Nädigst behagat lemna den utmärkte Engelske Agronomen Georg Stephens ett årligt penninge-anslag, emot vilkor, att tillhandagå Svenska jordbruket med sina kunskaper deruti, har Herr Stephens, under åren 1836, 1837 och 1838, på Landthushållnings-Sällskapets kallelse och bekostnad, i sådant afseende gjort besök hos flere af Länets driftigare och större jordägare. Säll-

skapet har årligen sökt införskaffa och omkringsprida förädlade och bättre frön af säd och andra växter, hvaribland må serskildt nämnas Humlerötter från Braunschweig, hvilka emottagits till odling af åtskillige personer i Enköping, samt försök såväl med odling af Hvitbetor, som med sockertillverkning deraf, hvilka försök likväl icke ännu lemnat det gynnsamma resultat man hoppats vinna. Sin, år 1831 började, kostnadsfria utdelning af unga fruktträd till Torpare, Soldater m. fl. sådane små jordlägenhetens obemedlade innehafvare, har Sällskapet under dessa år fortsatt, så att, intill 1837 års slut, voro nära 1,200 st. fruktträd på detta sätt omkring-spridda i Länet, med förbindelse dessutom, å Sällskapets sida, att, trenne år efter planterings verkställande, utbetala en serskild belöning för trädens vård, hvarjemte Sällskapet, under enahanda villkor, årligen utdelat en stor mängd unga, vilda träd af ädlare arter; dervid förtjenar serskildt anmärkas, att i Tierps Socken, från år 1832, blifvit af Allmogen planterade emellan 2 och 3,000 stycken unga fruktträd och vilda träd, i följd af Församlingens varmt nitfulla Presterskaps uppmuntringar, och utan Sällskapets kostnad. Till gagn för arbetsfolket och besparande af läderförbrukningen har Sällskapet befrämjat bruket af trädkor, och låtit serskildta personer i detta yrke inöfvas. Till tjänstefolkets uppmuntran, att med pålitlighet och stadga tillhandagå vid jordbruket och öfriga större yrken, har Sällskapet år 1836 utfärdat en Stadga om penninge-belöningars offentliga utdelande för trogen tjänst, enligt hvilken många sådane prämier sedermera blifvit af Husbönder lemnade och några äfven utdelats på Sällskapets kostnad. Sina bemödanden, att genom kostnadsfri utdelning af lämpliga små afhandlingar i Moraliska och Economiska ämnen, uttränga de råhet och sedeslöshet m. m. befordrande skrifter, som ännu äro i omlopp bland de med kroppsarbeten sysslosatta folk-classer, äfvensom ock att, på sätt redan här ofvan är antyd, sprida bättre kunskaper i Landtbruket, genom beredande af tillfälle för Allmogens söner att se och deltaga i jordbruket på en främmande ort, der naturen tvingar invånarne till större omtanka och verksamhet än här, har Landthushållnings-Sällskapet fortsatt; och har antalet af dessa Bondsöner från serskildta Socknar hittills varit 13.

Staden Upsala har, sedan år 1832, genom inflyttningar förökad sin folkmängd med 305 invånare; så att dessa, oberäknadt det antal af om-

kring 1,100 personer, som tidtals ankomma, för att idka studier vid hvarvarande Universitet och Cathedral-Skola, vid 1837 års slut utgjorde 4,963, af hvilka voro:

Mantalskrifne,	Mankön ...	1,352	
	Qvinkön ..	2,001	3,353.
Mantalsfria,	Mankön ...	729	
	Qvinkön ..	881	1,610.

Den allmänna bildningen består uti den nödvändiga kunskapen i Religionen och om samfundspligterna samt i skrif- och räknekonst. Förbrytelser af grof beskaffenhet förefalla icke ofta; men mindre svåra lagbrott äro deremot icke sällsynta. På sedlighetens förbättrande, och emot det begär till sysslolöshet och starka dryckers öfverflödiga njutning, hvaraf många personer bland arbetsclassen äro intagna, arbetas oafbrutet och med framgång. Konst- och näringsfliten är i synbart stigande och flera säkra tecken röja, att allmänna välståndet ärligen höjer sig.

Handtverkerier, minuthandel, som här är classificerad, samt jemväl åkerbruk, utgöra Stadens näringsfång. I ganska stor mån bidraga ock Academie-Statens och de talrika Studerandes hvarvaro till Stadens bestånd. Handelsrörelse drifves af 2:ne Bokhandlare, 2:ne Jernkramhandlande, 4 Klädeskramhandlande, 13 Kryddkramhandlande, 1 Linhandlare, 7 Läderhandlare och 11 Victualiehandlande, således 40 Handlande, med 22 Handelsbetjenter och 41 Handelslärningar. Tobakstillverkning idkas af en Fabrikör med 2:ne Lärningar, till en uppgifven summa af 3,743 R:dr 16 sk. B:co. Handtverkerierne skötas af 8 Bokbindare, 2 Bleckslagare, 2 Garfvare, 6 Carduansmakare, 1 Gelbgjutare, 3 Glasmästare, 4 Guldsmeder, 1 Gördelmakare, 3 Hattmakare, 1 Handskmakare, 1 Kammakare, 4 Kakelugnsmakare, 1 Bundtmakare, 3 Holslagare, 3 Klensmeder, 4 Kopparslagare, 3 Murmästare, 4 Målare, 1 Plåtslagare, 4 Sadelmakare, 2 Sejlare, 10 Skräddare, 13 Skomakare, 7 Snickare, 2 Sockerbagare, 3 Svarfvare, 2 Samskmakare, 1 Tenngjutare, 1 Tunnbindare, 4 Vagnmakare, 5 Bagare, 1 Bryggare, 6 Slagtare, 1 Pastejbagare, 2 Skorstensfejare, 4 Urmakare, 4 Skeppare, 4 Färgare, 1 Perukmakare, 1 Strumpväfvare och 5 Åkare, tillsammans 138 personer, med 157 Gesäller och 262 Lärningar. Dessutom finnas 2:ne Apothekare, med 5 Provisorier och 5 Lärningar, samt 2:ne Boktryckare med 14 Konstförvandter och 4 Lärningar, 3 Källarmästare med 3 Kypare och 3 Lärningar, 10 Tracteurer med 6 Lärningar, 8 Spis-

kvarters- och Gårdköks-iddkare samt 25 Krögare. Binäringar, som lemna afsättning utom Staden, finnas icke.

Staden påräknar den mesta tillförseln af Landets producter från de omkringliggande Socknarne i detta Län och Westmanland, men synnerligen från detta Läns norra del, på 2 till 6 à 7 mils afstånd. Största delen af Stadens handelsvaror och tillverkningar blifva ock dit afsatta. Härvarande Händlande hemta hufvudsakligast sina varor från Stockholm, med hvilken Stad denna ort nu har så beqväm och lätt sjö-communication sommartiden, genom 2:ne nästan hvarje dag kommande och afgående Ångfartyg, hvaraf det ena tillhör ett Bolag här i Staden, samt dessutom genom seglande fartyg, som billigtvis kan önskas.

Att handeln och näringarne äga lif och äro i stigande, verkas utan tvifvel i betydligaste måtto deraf, att den omgifvande landsortens ekonomiska ställning, oaktadt flere skördar icke utfallit fördelaktigt, något förbättrats under det ostörda fredslugnet, äfvensom ock deraf, att penningvärdet vunnit efterlängtat stadga. Genom lätt och fördelaktig afsättning på nästan alla Landtmanna-varor, måhända med undantag af spannemål, som vanligen betalas högre i Gefle och Westerås, återverkar ock Staden numera ganska förmånligt på Landtmanna-näringarne. Stadens egna, stora och mycket bördiga åkersfält, hvilka, med undantag af några få jordfruktsplantager, uteslutande användas till sädes-production, gifva en så betydlig afkastning, att de till en stor del fylla Stadens eget spannmålsbehof. Ladugårdsproducter samt råa och arbetade skogs-effecter afsättas deremot här allrid fördelaktigt. Tillgången på skickliga och pålitliga arbetare är knapp. Dagsverksprisen uppgå till 32 à 40 sk. Banco.

De prohibitiva stadganden, som i Skrå-Författningen, Handels-Reglementen och de flere till Handels och Handtverkeriernes förmån, tid efter annan, i Näder utfärdade Författningar innefattas, tillgodonjutas äfven af Upsala Stads Borgerskap.

I Hertigens af Upland Folk-Skola lemnas åt en skicklig Lärare kostnadsfri undervisning i läsning och skrifkonst, efter vexelundervisnings-methode, åt Stadens barn af obemedlade föräldrar, hvarförutan Flickorna särskildt af en vid Inrättningen anställd pålitlig Lärarinna bibringas kunskap i nyttiga handaslöjder. Denna för Staden oskattbara stiftelse, hvilken årligen med förmån tillitas af 2 à 300 barn, har sin grund i ädelsinnade, enskildte Medborgares välgörenhet, och njuter blott ett litet underhålls-bidrag af Staden. Staden har ock en Småbarns-Skola, der omkring 50 barn från 2 till 6 års ålder, vissa timmar dagligen, njuta en för dem passande

vård och handledning. Sjukvården ombesörjes af en Stads-Physicus, som Staden lönar. Borgerskapet underhåller 2:ne sjuksängar i Academiens Nosocomium, består Stadens fattige fria läkemedel och har ett serskildt Fattighus för en del bland sina älderstigna och orkeslösa medlemmar; hvarförutan hela Domkyrko-Församlingen, hvilken innefattar både Academi-Staten och Stadens öfrige invånare, har en gemensam fattigförsörjning, som den ej allenast med betydlig kostnad upprätthåller, utan ock, under dessa 5 år, gifvit erforderlig fulländning genom uppförande af ett ansenligt stenhus, som lemnar iurymme åt de mest nödlidande, och bereder jemväl tillfälle åt dessa hjon att sysslosätta sig med passande arbeten, i mån af deras förmåga dertill. Derjemte är en allmän soppkoknings-anstalt tillvägagång, egentligen med afseende på sådana fattige, som icke behöfva iurymmas i Fattighuset. Egentlig nöd kan således icke tvinga någon medlem af Domkyrko-Församlingen till betlande. Också är detta nu mera sällsynt.

Med de under rubriken "diverse afgifter, onera och besvär" i Tabellen uppförda allmänna afgifter afses Stadens gators upplysande med Argandska lampor under den mörka årstiden, brandvaktens och tornväktares aflöning, inqvarteringspenningar, underhåll af gator, torg, åmurar, broar, boställs-afgifter för Stadens Pastor och för Rector Scholæ, Stadens Fattigförsörjning och Skol-inrättning. Borgerskapet ansvarar ock för all reservskjuts vid det i Staden varande Gästgifveri, der hållskjutsen deremot utgöres af Hemmans-innehafvare i de närliggande Waksala och Ulleråkers Härad.

Stads-Cassans inkomster bestå uti: Afrad och Arrenden af åkerjorden, tomtören, hyror, ståndplats och betes-penningar, jemte öfriga tillfälliga mindre afgifter, som, sammanräknade efter sednast afslutade räkenskaper, uppgå till 9,629 R:dr 5 sk. 2 rst. Banco, hvaraf, enligt Magistratens uppgift, minst 2,600 R:dr Banco blifvit använda till allmänna byggnaders, gators, broars och vägars underhåll; utgörande dessa vägar en längd af 21,498 alnar. Hamn- och grundpenningar för hit ankommande och härifrån afgående fartyg utgjorde, för sednaste redovisnings-året, 3,349 R:dr 33 sk. Banco, emot hvilka medels erhållande det skulle åligga Stadens Borgerskap att ombesörja åns uppmuddring emellan Upsala och Flottsund samt vidmakthålla Stadens hamnbrygga; men dessa medel uppbäras numera icke af Stads-Cassan, utan förvaltas af en serskild Styrelse, hvilken det åligger att derföre aflemna årlig redovisning till Kongl. Stor-Amirals-Embetets Tredje Afdelning, som controllerar de nödiga arbetenas verkställighet.

Stadens jord har varit uppskattad till 42 3/4 Mantal, men är under

ny refning och skattläggning. De för flere år sedan började trädplanterings- och förskönings-arbeten hafva oafbrutet fortgått och fortgå ärligen; hvarvid bör särskildt anmärkas, att Cathedral-Scholan, som var illa belägen, blifvit flyttad, och, år 1837, invigd i en, hufvudsakligen på Haus Maj:t Konungens enskildta bekostnad inköpt och inredd, local, som nu utgör en af stadens skönaste prydnader.

Staden Enköping, med tillsammans 1,215 personers folkmängd, hvaraf voro:

Mantalsskrifna, Mankön	351
Qvinkön	500
	851.
Mantalsfria, Mankön	181
Qvinkön	183
	364.

har minskat sin befolkning med 9 personer, i följd af tjenstfolks utflyttning samt dödsfall.

Folket är, i allmänhet, höjdt för Gudsfruktan, rättsinnigt, uppfyller villigt sina medborgerliga pligter, är driftigt i sina näringar och sparsamt i sin hushållning. Innevånarne äro icke i besittning af stor förmögenhet, men äga tarflig utkomst. På arbetare är någorlunda tillgång. Ett karldagsverke godtgöres med 16 sk. B:co och ett qvinsdagsverke med 10 sk. 8 rst. B:co, jemte kost för dagen. Grofva brott förefalla ytterst sällan och få äro jemväl de ringare förbrytelserne.

Staden har, från ganska lång tid tillbaka, grundat sitt bestånd i synnerhet på jordfrukters och finare köksväxters odling. hvaraf producterne dels afyttras här i staden, dels transporteras utom Länet, mest till Stockholm. Handeln är icke classicerad. Den består hufvudsakligen deruti, att staden och landsorten förses från Stockholm med behöfliga varor, och har, i saknad af öfverskottsproducter från landet, som afsätter största delen deraf directe på hufvudstaden, icke kunnat föras till synnerlig höjd, äfvensom de öfriga Näringarne icke kunnat ernå någon större förkofran, i anseende till närbelägenheten af de större städerna Upsala och Westerås. Skogseffec-ter samt kött, fisk, brännvin, smör, ägg och trädfrukter från omkringliggan-
de landsort, finna afsättning i staden för dess innevänares behof. På lan-
dets

dets näringar och konstflit kan staden, för närvarande, icke utöfva märkbar inflytelse. Denna bör dock kunna framdeles vinna förbättring, sedan sjö-kommunikationen med Stockholm, och följaktligen varuförsändningarnes beqvämhet och skyndsamhet numera blifvit genom den igengrodda segelledens uppmuddrande så väsendtligt befordrade. Här finnas 1 Läder-Fabrik, 2:ne Urfabriker, 3 Färgerier, 1 Apothek, 19 Handlande med 13 Handelsbetjenter, samt 84 Handverkare i särskildta skrän, med 29 Gesäller och 33 Lärgossar, samt 5 Skeppare och båtförare med 6 Jakter. Nyssnämnde Handtverksidkare, hvartill komma 1 Källarmästare, 6 Tracteurer, 6 Krögare, 16 Åkare, 4 Timmermän och 1 Bagare hämta, i allmänhet, sitt mesta arbete från andra städer och Landsorter, och kunna icke, på eget förslag, drifva det med någon särdeles förkofran eller behållning. De begagna derföre, med flit och framgång, jordbruk och planteringsarbeten till binäring. Till odlingen af finare köksväxter användas årligen 25 $\frac{1}{2}$ tunnland jord, som med mycken omsorg skötas och hvaraf årliga inkomsten skattats till vid pass 2000 R:dr B:co. Den öfriga öppna jorden brukas till sädes- och Potätodling, emedan den, i anseende till sin sämre beskaffenhet, icke kan nyttjas till producerande af mera grannlaga växter.

Staden har en Skola, hvarest Vexelundervisningsmetoden är införd. Läraren lönas af staden; men till Scholæhusets vidmagthållande är, genom donation af enskild person, räntan af Hagby Hemman i Tillinge Socken anslagen. Sjukvården ombesörjes af en Stads-Chirurg, som kostnadsfritt bistår de fattiga, hvilka derjemte, på Stads-Cassans bekostnad, erhålla läkemedel. Fattigvården ombesörjes af en Direction, hvilken, till bestridande af underhålls-kostnaderne, har att disponera dels årliga Arrendet af 7 $\frac{1}{2}$ tunnland jord, inköpta för gåfvor, dem Hans Maj:t Konungen Nådigst behagat staden, tid efter annan, förära, dels åtskilliga af private personer donerade medel, för hvilka jord jemväl blifvit inköpt, dels ock årligen till Fattig-Cassan ingående bouppteckningsprocent, saköresmedel, sammanskott vid bröllop och barndop samt andra frivilliga gåfvor, alltsammans uppgående till 5 à 600 R:dr B:co, och hvad derutöver, vid tryckande behof, erfordras, utdebiteras i mån af hvars och ens Bevillning; i sammanhang hvarmed bör omformälas, det stadens nu varande Borgmästare, H. W. Carlsson, med vissa, under hans återstående lifstid gällande, förbehåll, år 1836 skänkt en bebyggd gård, med dertill hörande större trädgård, till staden, för att till sjukhus och fattighus begagnas.

Stads-Cassans inkomster bestå af tomtoren, vret- och ängs-afrad, brand-Landsh. i Upsala Län Femårs-Berättelse.

och byggnads-cassæ-afgifter, stånd- och luck-penningar vid marknader, burskapsafgifter, saköresmedel, till ett sammanräknadt belopp af ungefär 1,060 R:dr B:co årligen; varande dock en del af dessa inkomster tillfälliga och underkastade årlig förändring.

De under rubriken "diverse onera, afgifter och besvär" uppförda kostnader äro likaledes föränderliga och bestå, hufvudsakligen, af inqvartering för tågande trupper, allmänna platser, byggnaders och broars underhåll, brandvaktens beklädnad och aflöning, väggrusning och snöskottning, Båtsmansunderhåll, Djeknepenningar, krigsmanshusafgifter och curhusmedel. Lönerne till Stadens Embets- och Tjenstemän hafva årligen utgjort 703 R:dr 16 sk. B:co i contante medel samt 153 tunnor spannmål in natura, af anslagen löningsjord.

Till bestridande af kostnaderna för segelledens underhåll njuter staden Hamn- och Grund-penningar, enligt en af Kongl. Maj:t i Nåder fastställd Taxa, hvilka under dessa 5 år utgjort in alles 372 R:dr 26 sk. 2 rst. B:co.

Under en tredjedel af året bestrider staden Hållskjuts med 18 hästar i hvarje dygn. Den underhåller ock en väglängd af 15,433 alnar. Stadens jord har varit uppskattad till 12 13/16 mantal, men är under ny refning och skattläggning.

Sluteligen bör i underdånighet anmärkas, att äfven i Enköping, under de sednare åren, åtskilliga byggnads-arbeten och planteringar, till stadens förskönande, ägt rum.

Upsala Lands-Cancellie den 31 October 1839.

R. VON K R Æ M E R.

Joh. A. Carlson.

A. Wistrand.
